

Hiihdon historiaa — J. P. Roos Master nro 1336, 3856 ja 4370

Hiihdolla ei ole suoranaista yhteyttä ihmiskunnan varhaisimpaan historiaan, kun me olemme (melkoisella varmuudella) kotoisin Afrikasta, mutta siinä vaiheessa, kun Homo sapiens ehti maapallon pohjoisosiin tai joutui tekemisiin jääkausien kanssa (n. 20 000–30 000 vuotta sitten), hän oppi liikkumaan lumen ja talven keskellä eli melko todennäköisesti myös hiihtämään. Hiihtäminen on lyömätön liikkumismuoto lumessa, joskin seudulla, jossa lunta on paljon ja on hyvin kylmää (ja vuoristoista), erilaiset lumikenkävaihtoehdot ovat parempia.

Liikuntamuotona hiihtäminen on monipuolisempaa ja terveellisempää kuin juokseminen, joka rasittaa polvia, lantiota ja selkää niin, että juoksijoiden määrä supistuu merkittävästi, kun tullaan 70 vuoden paremmalle puolelle. Nykyään aktiivisten hiihtäjien keski-ikä on varmasti paljon korkeampi kuin juoksijoiden. Silti ilmeisesti juokseminen on yksi evoluution tuottama ihmisen luontaisen liikkumisen muoto, kun hän on nuori ja vetreä. Sen sijaan hiihtäminen onnistuu nykyvälineillä vanhemmiltakin ja nopeus ei laske niin jyrkästi kuin juoksijoilla. Hiihtäminen on myös paljon armeliaampaa nivelille, ellei rehti aivan tolkkuttomasti (Mäntyranan hiihtotyylillä oli erittäin kaudista katsoa mutta erittäin vaativaa nivelille).

Varsinkin luisteluhiihto on suoranaista kevyttä tanssia, jossa mikään paikka ei joudu liialliselle rasitukselle ja selkä saa olla jatkuvasti hyvässä asennossa. Perinteisen hiihdossa voi tulla ikäviä nytkähdyksiä, jos pito pettää, mutta kyllä sekin on varsin vähän nivelviä rasittava liikuntamuoto. Yksi erityisetu hiihtämisessä on se, että hiihto parantaa merkittävästi tasapainoa. Hiihtäjä tasapainottelee koko ajan ja oppii siirtämään

Taiteilija Ensio Seppäsen vuonna 1997 veistämä Eero Mäntyranan patsas Pellon keskustassa. (Kuva Juha Toivonen)

painoan pysyäkseen pystyssä. Hiihtäjä oppii myös kaatumaan tavalla, joka on arme-
liaampi kuin normaali äkillinen kaatuminen, puhumattakaan nyt siitä, että hiihtäjän kaa-
tumisympäristö on yleensä mukavampi kuin vaikkapa juoksijan, eli pehmeä ja luminen,
ellei tule kiviä vastaan. Kaiken kaikkiaan hiihtäminen siis on ihanteellinen ikäihmisen
laji, Worldloppet Masterithan ovat useimmiten ikäihmisiä!

Hiihtäminen on mainioa kuntoilumuoto

Ihminen on luotu liikkumaan: liikkumaton ihmisruumis johtaa hyvin nopeasti erilaisiin
sairauksiin ja vaivoihin: liikalihavuuteen, lihasten ja luuston heikkenemiseen, tulehduk-
siin ja selkävaivoihin. Tämän kun kaikki ymmärtäisivät, niin terveydenhoidossa sääs-
tettäisiin valtavasti. Valitettavasti ihmisiä ei voi pakottaa liikkumaan, vaan heidät pitää
motivoida ja houkuttaa liikunnan pariin; tämä ei onnistu kaikkien kohdalla. Keksitään
erilaisia syitä ja verukkeita sille, ettei viitsitä liikkua. Yksi presidentti Kekkonen len-
täviä lauseita oli ”Kaikki syyt, jotka estävät meitä liikkumasta, ovat tekosyitä”. Näin
äskettäin tilaston, jossa päivittäinen liikkuminen vaihtelee hurjasti maittain: Brasiliassa
ei liikuta juuri lainkaan, mutta Venäjällä kaikki liikkuvat (tähän ei ehkä ole ihan luotta-
mista). Suomi on melko hyvin sijoittunut, mutta takuulla arkiliikkuminen on vähenty-
nyt. Itse olen nyt siinä iässä, jossa tosiaan voi niittää sitä, mitä on kylvänyt neljän-vii-
denkymmenen ahkeran kuntoiluvuoden jälkeen. Pystyn tekemään kaikkea, mitä olen
aina tehnyt, eikä missään ei tarvitse (vielä) ajatella luopumista. Uskoisin, että hiihtämi-
nen onnistuu vähintään vielä ainakin kymmenisen vuotta. Senikäisiä (80 v) tervaskan-
toja Paloheinän laduilla kohtaa monia.

Hiihtäminen on myös sivumennen sanoen kuntoilumuoto, joka sopii myös niille,
jotka ovat päästäneet itsensä pulskistumaan. Minulla on muutama varsin tukevassa kun-
nossa oleva kaveri, joka edelleen hiihtelee varsin reippaasti ja viimeksi Engadin hiih-
dossakin minut ohitti moni hyvin tukevassa kunnossa oleva hiihtäjä. Raskaampikaan
ruho ei johda nivelten särkymiseen, ja kaatuminenkaan ei ole kovin riskialtista.

On selvää, että hiihto arkiliikunnan muotona on menettänyt asemiaan nuorison
keskuudessa. Kun itse olin lapsi, niin joka iikka kyllä hiihti, eikä paljon muita vaihtoehto-
ja talvella ollutkaan. Nyt hiihto on melko marginaalinen harrastus lasten keskuudessa,
mutta toisaalta kyllä kun hyvinä lumitalvina käy Helsingin keskuspuistossa ja Palohei-
nän maastoissa hiihtämässä, niin siellä on väkeä tosi paljon. Ikäjakautuma on toki vähän
vinoutunut, mutta en hämmästyisi, jos nämä nuoremmatkin alkavat myöhemmällä iällä
hiihtää. Ei meillä tietenkään mitään Norjan kaltaista sataprosenttista hiihtoinnostusta
ole eikä tule, mutta odottaisin, että hiihdon suosio liikuntamuotona säilyy melko isona
kuitenkin. Jotkut muuten väittävät, että Helsingin Paloheinä olisi yksi maailman suu-
rimmista maastohiihtokeskuksista, jossa parhaina viikonloppuina vieraillee yli 30 000
kävijää päivässä. En uskaltaisi tätä ihan todeksi vanhoa, vaikka esimerkiksi Ylläksellä
tai Saariselällä majoituskapasiteetin mukaan laskettuna jäädään pienempiin ihmismää-
riin.

Helpompi liikkuminen lumella ja jäällä ”opetti” ihmisen hiihtämään

Tämä teksti perustuu melko harvoille lähteille, vaikka kirjallisuutta kyllä onkin paljon. Roland Huntfordin ”Two planks and a passion” (2008) on varsin ansiokas yleisesitys. Toinen juuri ilmestynyt teos, jota olen hyödyntänyt, on Markku Turusen ”Pitkä latu” (2015). Erinomainen lähde on myös Juha Hokkasen ”Suuri joki” (2011), jossa on mainio katsaus hiihtämiseen. (Hieman voi kysellä, mitä sillä on Kokemäenjoen historian kanssa tekemistä, mutta teos on aivan mainio ja perinpohjainen esitys!) Näissä kaikissa oletetaan, että hiihto on suurin piirtein yhtä vanha kuin modernin ihmisen saapuminen pohjoiseen. Joka tapauksessa on varmaa, että eläimet eivät keksineet hiihtämistä. Neandertalilaisista emme voi olla varmoja, mutta uusimman tutkimuksen mukaan he olisivat hyvinkin voineet ottaa suksetkin käyttöön (ks. Juha Valste 2015). Suksethan eivät säily, sillä niitä tehtiin varmasti alun alkaenkin puusta tai jostain vielä nopeammin häviävästä materiaalista. Voisi kuvitella, että ensimmäiset sukset tai lumikengät olivat kevyt tilapäiskonstruktio esim. vaikka havunoksasta tai jostain muusta edes vähän kantavasta materiaalista.

Olen melko varma siitä, että ensin käveltiin lumessa ja sitten alettiin liu’uttaa suksea. Amerikan puolella ja Siperiassa käytettiin lumikenkiä, kun taas sukset eivät olleet tunnettuja, mitä selitetään lumen laadulla. Huntfordin mukaan ensimmäiset esitykset suksista ovat jotain 4000 vuotta eaa. vanhoissa luolamaalauksissa. Nykyinen konsensus lienee, että ensimmäiset kalliopiirokset löytyvät Kiinasta noin 10 000 vuoden takaa (Hokkanen 2011 ja Kricho 2017), siis viimeisimmän jääkauden aikanaan, jolloin Cro-Magnon ihmiset metsästivät jään reunalla Siperiasta Eurooppaan. Hiihdon alkukoti olisi tämän mukaan Kiinassa.

Kalliopiiros hiihtäjästä Norjasta on 3500 vuoden takaa.

Ensimmäiset suksilöydöt ajoittuisivat myös Kiinaan n. 9000 vuoden taakse. Turusen mukaan Suomen vanhin sukki olisi löytynyt Sallasta, jos se nyt on sukki eikä reen jalas. Se olisi ”vain” 5200 vuotta vanha (Turunen 2015, 53). Se oli Huntfordin mukaan niin kehittynyt, että ko. keksintö on jo tehty paljon aikaisemmin. Minusta on myös luontevaa ajatella, että sukset ovat varhaisempia välineitä kuin vaikka reet. Monet suksilöydöt ovat peräisin turvesoista, joissa puumateriaali säilyy lähes muuttumattomana. Jonkun teorian mukaan sukasia haudattiin soihin niiden säilyttämiseksi, mutta todennäköisempää oli niiden hautaaminen uhritaroituksessa (Turunen 2015,31). Toisaalta tiedetään, että erityisillä suosuksilla ylitettiin myös kesäisin soita, joten tällainen on voinut myös upota suohon.

Voisi kuvitella, että suksia löytyisi myös jäätiköiltä. On harmi, että lumimies Ötzillä ei ollut mukanaan suksia! Suksista löytyy myös huomattavia variaatioita, joiden perusteella voidaan tehdä johtopäätöksiä erilaisista suksikulttuureista. Ensimmäiset pitopohjasukset ovat löytyneet noin 350 eaa., ja vain vähän aikaisemmin löytyivät uritetut sukset. Nämä ovat Huntfordin mukaan skandinaavinen erikoisuus, jota ei tunnettu tuolloin muualla. Valitsemalla määrätynlaista puuta suksen sai myös käyristymään itsestään ja olemaan kovera keskikohdalta.

Jo kreikkalaiset ja roomalaiset olivat kuulleet hiihtämisestä

Kirjoitettu historia on peräisin kreikkalaisilta ja roomalaisilta historioitsijoilta, jotka kuvaavat ensin lumikenkiä. Roomalainen historioitsija Strabo kuvasi ensi kertaa ikään kuin ilmassa liikkuvan ihmisen, joka ilmeisesti siis käytti suksia. Myös kiinalaiset historioitsijat ovat maininneet sukset, n. 700-luvulta. 1000-luvun kuvaukset ovat jo hyvin tarkkoja hiihtokuvauksia, joissa metsästäjät lensivät lumen päällä ja käyttivät sauvoja apunaan. Sukset olivat siis täysin kehittyneet. Seuraavat tuhat vuotta olivat sitten vain hienosäätöä, kunnes tapahtui uusi tekninen mullistus. Tacituksen nimi saamelaisille tai lappalaisille oli muuten skritefinni tai skrithfinni, siis hiihtosuomalainen.

Suomalaiset ja saamelaiset itse erottivat jo toisensa hyvin selvästi ja kohtelivat toisiaan melko vihamielisesti, mutta molemmat käyttivät suksia. Mielenkiintoista oli, että suomalaiset kehittivät kahden sauvan tekniikan, kun norjalaiset vielä pitkälle 1800-luvulle asti hiihtivät vain yhdellä sauvalla. (ks. Huntford s. 66) Pohjoismaisissa mytologioissa sukset ovat varsin hyvin esillä. Kaikki tuntevat Lemminkäisen hiihtoretken Hiiden hirven perässä, jolloin hän katkaisi harmillisesti suksensa. Tulee mieleen suomalaisten kompastelu Lahden MM-kisoissa 2017.

1500-luvulle mennessä hiihtäminen oli yleistä Pohjoismaissa ja Venäjällä

Sekä Pohjoismaissa että Venäjällä hiihto oli jo hyvin tavanomaista puuhaa 1500-luvulla, niin ettei siitä enää paljon viitsitty edes kirjoittaa. Olaus Magnuksen laaja historia pohjoisista kansoista kuvaa myös ensi kertaa hiihtokilpailuja ja alamäkihiihtoa, slalomia (joka sekin on norjalainen sana alun perin, slalam) täysin modernilla tavalla (tai ehkä kyseessä oli Telemark-tekniikan kuvaus). Huntford on jopa löytänyt Cervantesilta kuvauksen hiihtämisestä eripituisilla suksilla niin, että toisella potkaistiin ja toisella liu'uttiin. Toinen yllättävä hiihdon kuvaaja oli Thomas Malthus, joka kävi Norjassa 1700-luvun lopulla (1799). Kalevalasta löytyy tietysti tuo kuuluisa Lemminkäisen Hiiden hirven hiihto. Toinen kuuluisa myyttinen hiihtoretkeä oli, kun Lalli tappoi piispa Henrikin. Nykyään jotkut historioitsijat eivät usko tähän suullisen perinteen kautta levinneeseen tarinaan, mutta nähdäkseni ei sitä kyllä ole tyhjästä temmattu. Esimerkiksi kuningas Eerikin ristiretki Suomeen, joka sekin on ollut suullisen perinteen varassa, on nyttemmin saanut vahvistusta kuninkaan luurangon tutkimisesta.

Kuten edellä mainitsin, niin hiihdon kehitys rajoittui aluksi juuri Pohjois-Eurooppaan, koska mannerilmastossa lumi oli toisenlaista ja hiihtämisen sijasta oli paljon hel-

pompaa kävellä lumikengillä. (Turunen 2015: suomalaiset Siperian kävijät valittivat, että suksilla oli ihan mahdollon liikkua erittäin kylmällä pulverilumella, mutta vähän ihmettelen, koska se on täysin mahdollista. Esimerkiksi kun Amundsen hiihti Etelänalle, niin olosuhteet olivat juuri samankaltaisia, elleivät sitten Etelänavan tuuliolosuhteet aiheuta sen, että pehmeä lumi on puhaltanut pois....)

Seuraava vaihe oli hiihdon kehittyminen urheilulajiksi. Tässäkin on aivan varmaa, että kilpailuja on ollut paljon ennen kuin niistä on kirjoitettu. Ensimmäisistä kilpailuista on maininta Olaf Tryggvasonista, joka eli 900-luvulla ja oli hyvä hiihtäjä ja voitti Islannissa hiihtokilpailun ylivoimaisesti. Olaus Magnus mainitsee, että myös Suomessa olisi järjestetty hiihtokilpailuja 1500-luvulla. Huntfordin mukaan Norjassa jo 1700-luvulla kerrottiin parhaiden hiihtäjien pystyvän hiihtämään kymmenen kilometriä 40 minuutissa sekä hiihtämään hyvinkin pitkiä matkoja. Muun muassa eräs rakastunut tyttö hiihti yön aikana 180 kilometriä päästäkseen rakastettunsa luokse ja takaisin. Norjalaiset käyttivät suksia myös taistelussa jo 1700-luvulla, ja suomalaisillakin oli hiihtojoukkoja jo tuolloin (Turunen 2015). Ensimmäinen tunnettu hiihtokilpailuilmoitus oli Huntfordin mukaan vuodelta 1843, jolloin Tromssassa hiihdettiin kilpaa.

Kilvanhiihto alkoi 1800-luvulla

Ensimmäiset pitkän matkan hiihdot löytyvät sitten 1860-luvulta, jolloin norjalainen armeijan kapteeni Carl Bonaparte Roosen järjesti Trondheimissa pitkiä hiihtoretkeä vaihtelevassa maastossa. Norjalaisissa kilpailuissa noustiin ja laskettiin mäkiä, kun taas ensimmäiset suomalaiset kilpailut olivat tasamaan hiihtoja, ymmärrettävistä syistä. Aluksi ei tehty eroa laskettelukilpailujen ja hiihtokilpailujen välillä. Ensimmäiset laskettelukilpailut toteutuivat 1860-luvulla, samoin ensimmäiset mäkihyppykilpailut. (Malthus muuten pääsi näkemään juuri mäkihyppyä, noin 10–15 metrin pituisia leiskauksia). Huntford viittaa hauskaasti myös siihen, että hiihtoa myös vastustettiin, koska sitä pidettiin uhkarohkeana ja fyysisesti vaarallisena. Pojille asetettiin tiukkoja rajoituksia eli hiihto sallittiin vain ns. huonommissa perheissä, mutta tämä oli ylimevä vaihe. Kuulostaa vain tutulta ajateltaessa vaikka nykyaikaista tietokonepelien vastustusta. Suomessa ensimmäinen epävirallinen hiihtokilpailu järjestettiin 1879, mutta

Hiihtäjä on Olaus Magnusen kirjasta vuodelta 1555.

ensimmäinen virallinen hiihtokilpailu on ollut Turusen mukaan Helsingissä 1886, jolloin sekä hiihdettiin että hypättiin mäessä. Kilpailumatka oli noin 16 kilometriä. Nansenin ansiosta kilpamatkat alkoivat pidentyä.

Kilpailujen lisäksi hiihtoon liitettiin myös kansallistunteen tai kotiseututunteen nousu. Ensimmäinen ikään kuin hiihdolle vihkiytyneet alue oli Norjan Telemark, josta

on peräisin kuuluisa telemark-tekniikka, jossa käännös tehdään nostamalla paino pois kääntyessä sisemmältä jalalta. Seuraava vaihe olikin kansainväliset kilpailut. Aluksi kilpailtiin maakuntien välillä, tai kaupungin ja maaseudun kesken, mutta hyvin pian mukaan tuli myös Ruotsi–Norja-maastohiihenki. Osion Holmenkollen ja Tukholman Djurgården muodostuivat tunnetuiksi vuosittaisiksi kilpailupaikoiksi; jälkimmäisessä joudutaan nykyään kyllä hiihtämään keinolumella.

Norjassa kilpailut olivat aluksi lyhyitä ja yhdistelmätyyppisiä niin että mukana oli mäenlaskua, mäkihyppyä ja maastohiihtoa. Vähitellen matkat pitenevät ja mäenlasku ja hyppy jäivät pois. Vuodelta 1888 raportoidaan Norjasta ensimmäinen 50 kilometrin hiihto. Suomessa oli samaan aikaan alettu myös hiihtää pitempiä matkoja, mutta tasaisella, joten välineet olivat erilaisia. Aika oli tuolloin noin neljä ja puoli tuntia, joten jo silloisilla välineillä hiihrettiin melko kovaa. Hiihtäjät lähetettiin matkaan erikseen. Samaan aikaan alkoivat sitten erilaiset pitkät hiihtoretket, kuten vaikkapa hiihto Grönlannin poikki (Nansen). Nordenskiöld, Koillisväylän löytäjä, tutustui pohjoisten kansojen hiihtotaitoihin ja järjesti jopa ainujen ja saamelaisien välillä hiihtokilpailun, jonka pituus oli 220 km ja lähtö oli yhteislähtö. Kilpailusta on olemassa tarkka kuvaus. Huntfordin mukaan tämä kilpailu innosti Frithjof Nansenia yrittämään Grönlannin poikki hiihtoa, jonka hän tekikin vuonna 1888. Sama kilpailu on nyttemmin elvytetty uudestaan ja viime vuonna siinä lienee ollut n. 200 osanottajaa (10.4.2016, Nordenskiöldsløppet).

Vuodelta 1892 raportoidaan ensimmäinen kohtaaminen suomalaisten, norjalaisien ja ruotsalaisten välillä Tukholmassa. Suomalaiset voittivat kilpailussa helposti norjalaiset, koska heidän suksensa olivat paljon paremmin maastoon sopivia eli pitkiä, kapeita ja hyvin tervattuja, kun taas norjalaisilla oli enemmän lasketteluun sopivat, leveämmät suksat. Ensimmäinen norjalainen jäi melkein puoli tuntia suomalaisista. Vasta Holmenkollenin kisoissa 1900-luvun puolella tuli sitten 50 kilometrin erillinen kilpailu jäädäkseen.

Hiihtoharrastus levisi nopeasti muualle Eurooppaan niin, että 1890-luvulla sekä Ranskan, Saksan että Sveitsin vuoristoissa alkoi uudentyyppinen hiihtoharrastus. Tästä alkoi laskettelun ja hiihtoturismin historia, jota en tässä käsittele.

Edellä on kuvattu pohjoismaista hiihdon historiaa, ja on totta, että hiihdon historia on melko puhtaasti pohjoismaista, suomalaisten, ruotsalaisten ja norjalaisten välistä kisaa. Huntfordin mukaan saamelaiset olivat ne, jotka ensin oppivat hiihtämään kunnon ja opettivat taidon muille – heitä siis kutsuttiin tuolloin nimellä ”Skrithifinnit”. Hyvin pian kuvataan suksien käyttöä sotaisiin tarkoituksiin: suomalaiset kuvattiin erityisen sotaisiksi ja verenhimoisiksi (Turunen 2015, 31 viittaa Olaus Magnukseen). Silmiini sattui myös hauska kirja ”Kaikki suksille” (William Frank 2013), jossa kerrottiin venäläisen ampumahiihdon historiasta, joka tietenkin on samalla hiihdon historiaa. Hiihto kilpaharrastuksena myös Venäjällä on noin puolentoista sataa vuotta vanha. 1800-luvun loppupuolella kilpailtiin jo varsin yleisesti. Oli yhdistelmäkilpailuja (mäkihyppy ja kilpahiihto), pitkän matkan hiihtoja, monipäiväisiä paikasta toiseen hiihtoja, ja myös ampumista kokeiltiin. Venäjällä ehkä suurin yksittäinen vaikutus oli Frithjof Nansenin pohjoisnapa-alueen ja Grönlannin hiihtosaavutuksilla, jotka herättivät suurta huomiota.

Etelänavalle hiihtäen

Roald Amundsenin Etelänavan valloitus (1911) oli olennaisesti pitkä laturetki, jossa koirat kuljettivat kaikki painavat tavarat. Amundsen oli harjoitellut vastaavia suorituksia aikaisemmin ja hänellä oli jopa mukanaan norjalainen hiihtomestari, joka vastasi hiihtovauhdista. Kyseessä oli siis eräänlainen epäreilu ja vääriä apukeinoja hyödynnävä kilpailu, jossa englantilaiset halusivat kilpailla ”reilusti” eli ilman mitään apuvälineitä. Taivallettiin lumessa ja vuorilla vetäen raskaita rekiä muutama kilometri päivässä. Amundsen teki saman retken nopeasti ja ketterästi ja palasi takaisin sivilisaation pariin, ennen kuin Scott edes oli päässyt perille. Kun sitten kävi ilmi, että Scott retkikuntineen olikin menehtynyt, niin tämä pudotti Amundsenin suorituksen arvoa ja tällä hetkellä Scott on paljon tunnetumpi ja suosituampi kuin Amundsen (paitsi ehkä Norjassa). Ei pidä menestyä, ainakaan liian helposti!

Roland Huntford ei valitettavasti edes mainitse moderneja massahiihtoja ja niiden merkitystä hiihtoharrastukselle. Turunenkaan ei ole niistä kiinnostunut. Voitaneen sanoa, että ne ovat sellaisina varsin uusi ilmiö, joskin raja ensimmäisten kilpahiihtojen, joiden osallistujat eivät olleet välttämättä kovinkaan poikkeuksellisia hiihtäjinä (hyvä

Roald Amundsen hiihtämässä Etelämantareella vuonna 1911.

yleiskunto oli tärkeämpi), ja massahiihtojen välillä on häilyvä. Voidaan siis sanoa, että aluksi oli hiihtokilpailut ja yhdistelmäkilpailut, jotka olivat avoimia kaikille halukkaille. Sitten tapahtui kilpailujen muuttuminen ammattimaisemmiksi ja seurapohjaisiksi, jolloin tarvittiin erillisiä tilaisuuksia, jotka olivat avoimia kaikille. Näihin tuli sitten vähitellen mukaan myös kilpailullisia elementtejä. Joka tapauksessa osanottajamäärät pysyivät pitkään melko pieninä, paitsi Neuvostoliitossa. Venäjällä hiihdon suosio levisi juuri Nansenin saavutusten myötä, joskin sitä ennen hiihtäjiä oli käytetty esim. sodankäynnissä. Suomen sota 1800-luvun alussa antoi venäläisille hyödyllisiä oppeja esim. Napoleonin sotia varten. Myöhemminkin venäläisen hiihdon historia kytkeytyy läheisesti sodankäyntiin ja sotilaallisiin suorituksiin. Suomalainen Toivo Antikainen tuli kuuluisaksi juuri hiihtosuoritustensa ansiosta sotiessaan vallankumouksen puolesta Venäjällä.

Venäläiset mukaan pohjoismaisiin kilpailuihin 1900-luvun alussa

Neuvostoliitossa hiihdosta ei tullut mikään suuri kansanlaji, vaikka sen proletaarisuutta korostettiin. 1900-luvun alussa siitä tuli kuitenkin muoti-ilmiö ja kilpailut levisivät kulovalkean lailla. Hiihto liittyi myös kansallistunteen leviämiseen (esim. ns. Sokolliike). Venäläiset alkoivat osallistua pohjoismaisiin kilpailuihin, joskin aluksi he olivat vastaanottavana puolena (esim. vuonna 1913 Östersundissa). Siinä, missä laskettelu oli

jo 1900-luvun alussa yläluokan ja eliitin harrastus (joskin tuolloin mäkien kipuaminen ylös vaati vielä voimia), hiihtäminen koettiin kunnon ruumiilliseksi työksi ja harrastamisen kustannukset olivat kaikille kohtuulliset. Niinpä Neuvostoliitossa oli erilaisia massahiihtoja, joihin osallistui suuriakin määriä hiihtäjiä, mutta propaganda ei ollut ihan todellisuudenmukaista. Propagandan mukaan vuonna 1940 yli 90 prosenttia neuvostoliittolaisista, jotka elivät lumen peittämällä alueilla, osasi hiihtää ja täytti hiihdon melko vaativat ns. GTO (aina valmiina työssä ja puolustuksessa)-normit. Samoin vuosittain osallistui massahiihtoihin miljoonia venäläisiä.

Nämä olivat tyyppiä, joissa lähdettiin eri paikoista ja päädyttiin samaan paikkaan (esim. Moskovaan) tai sitten toteutettiin hiihto massaviesteinä, joissa viestijoukkueet osallistuivat suurina ryhminä. Oletettavasti ne olivat siis suurin piirtein samanlaisia kuin vaikkapa Etelä-Suomessa järjestetyt Tahkon hiihdot tai aikaisemmat kansanhiihdot, joissa siis osallistuminen rekisteröitiin ja matkat saattoivat vaihdella. Matkat saattoivat myös olla ylettömän pitkiä, tuhansia kilometrejä (stahanovilaishiihtoja!). Hiihtoa markkinoitiin kaikkein suosituimpana urheilulajina Neuvostoliitossa. Suosituimmassa massahiihdossa oli Frankin mukaan jopa yli 60 000 osanottajaa ja matkan pituus oli 437 kilometriä Nizhni-Novgorodista Moskovaan (Frank loc. 1745; tähän voi suhtautua tietyllä epäilyksellä ainakin mitä tulee hiihdettävään matkaan). Massahiihdot alkoivat Frankin mukaan 1922, siis samana vuonna kuin Vasaloppet (joka ymmärtääkseni oli alussa kyllä vain pitkä hiihtokilpailu) ja niissä oli suuria osanottajamääriä. Moskovassa järjestettiin 1930-luvulla vuosittainen 100 kilometrin hiihto viitenä 20 kilometrin kierroksena. Se on edelleen ohjelmassa, nyt Tahkon hiihdon kaltaisena (Russian Ski Track).

Suomalainen sotilas osaa hiihtää

Suksien tuotanto ei kuitenkaan ollut kovin laajamittaista, vaikka sodankäyntiä suksilla oli myös harjoitettu. Suomen talvisota osoitti, että venäläisten hiihtotaidot olivat yleisesti ottaen surkeita, mikä on ymmärrettävää, kun sotilaat saattoivat olla kotoisin Ukrainasta. Suomessa kaikki lapset olivat oppineet hiihtämään jo pieninä ja hiihtämistä oli myös harjoitettu asepalveluksen aikana. Mielenkiintoisesti myös Neuvostoliiton innostus koneisiin ja teolliseen toimintaan johti siihen, että hiihtämistä, jossa ei käytetty konevoimaa, vähäteltiin takapajuisena liikkumismuotona. Kun suomalaiset aiheuttivat Neuvostoliitolle raskaita tappioita hiihtojoukoillaan, tähän suhtauduttiin lähinnä epäreiluna ja epäsoitilaallisena toimintana (kavalat pienryhmien hyökkäykset selustaan), josta tosin sitten otettiin laajasti oppia Saksan hyökätessä Neuvostoliittoon.

Suomen opetuksilla oli iso merkitys esimerkiksi Moskovan puolustuksessa ja vastahyökkäyksen alkaessa. Roland Huntford (2008, 374) jopa väittää, että Talvisota opettaessaan venäläiset hiihtämään muutti historian kulun, koska ilman sitä Hitler olisi voittanut ainakin Venäjän, jos ei koko maailmansotaa. Monien historioitsijoiden mielestä Saksan tappio Moskovan lähellä 1941 olikin toisen maailmansodan varsinainen käännekohta. Turunen kuvailee suomalaisten hiihtosodankäyntiä varsin perusteellisesti, mutta ei aivan näin dramaattisesti. Jo 1500-luvulta on ensimmäinen kuvaus hiih-

Suomalaiset lumipukuiset sotilaat olivat tottuneet liikkumaan suksilla.

tojoukkojen suorittamasta yllätyshyökkäyksestä, jossa paljon isommat venäläiset joukot tuhottiin viimeiseen mieheen (Joutselän taistelu, Nurminen, s. 132)

Neuvostoliiton ”Kaikki suksille”-liike ei – onneksi – toteutunut ennen toista maailmansotaa, mutta se tuotti kyllä joukon huippuhiittäjiä, joiden kanssa suomalaisetkin kilpailivat, vaikka Neuvostoliitto ei tuolloin vielä päässytäkään mukaan esimerkiksi olympialaisiin, kun taas Saksalla ei ollut mitään esteitä

Suomalaiset hyviä tekemään suksia ja voitelemaan

Ennen vallankumousta venäläiset saivat parhaat suksensa Suomesta ja oppivat voiteliniksitkin suomalaisilta, joten vallankumouksen jälkeen nämä virikkeet jäivät vähäisiksi. Kirjasta löytyy myös hauska kuvaus siitä, kun ryhmä neuvostoliittolaisia hiihtäjiä hiihti 1926 Moskovasta Helsingin ja Tukholman kautta Osloon ja pääsi tutustumaan upouuteen Karhun suksitehtaaseen ja tapasi suomalaisen mestarihiihtäjän Jussi Niskan. He hiihtivät keskimäärin 75 kilometriä päivässä, mikä oli aika hurja suoritus (eikä onnistuisi nykykeleillä!). Tällaiset tempaukset olivat kuitenkin hyvin poikkeuksellisia.

Paitsi hiihtokilpailuja Neuvostoliitossa myös korostettiin hiihdon sopivuutta kaikenikäisille. Myös harmaahapsiset miehet ja kaikenikäiset naiset voivat hiihtää ja pysyä

hiihdon avulla terveinä (Hiihtäjä ei tunne ikää: esimerkkinä hiihto Moskovasta Pietariin, jonka neljä nuorukaista oli suorittanut 1911 ja jonka he sitten toistivat nelikympäpisinä 1936 ja saivat ajastaan leikattua neljä päivää pois)! Toinen oli tietysti se, että Neuvostoliitossa korostettiin naisten tasa-arvoa ja naiset pääsivät siis hiihtämään suurin piirtein samaan aikaan kuin Suomessa. Neuvostoliittolaisen naishiihdon korkea taso kävikin nopeasti ilmi, kun Neuvostoliitto vihdoinkin osallistui olympialaisiin ja MM-hiihtoihin.

Oulun Tervahiihto maailman ensimmäinen massahiihto

Mitä sitten tulee **massahiihtoihin**, joiden pohjalta Worldloppet-harrastus on noussut, niin on melko varmaa, että ensimmäinen tähän päivään asti yhtämittäisenä järjestetty moderni massahiihto on Oulun Tervahiihto, joka on hiihdetty ensimmäistä kertaa 1889. Se olikin pitkään suorastaan klassinen tasamaan hiihto, jossa ei juuri mäkiä ollut kun se hiihdettiin Oulujoen rantaa pitkin. Ensimmäiseen hiihtoon osallistui n. 70 osanottajaa ja matkan pituus oli 30 virstaa eli noin 33 kilometriä. Voittajan aika oli niukasti alle 3 tuntia.

Jos nyt massahiihtoa jotenkin yrittää määritellä, se on siis hiihto, jossa osanottajat ovat tavallisia hiihtäjiä (ja heitä on enemmän kuin kourallinen), matka on hieman tavallista pitempi ja jossa välttämättä ei edes kilpailla. Mainittakoon, että Ruotsissa Vasaloppet mainostaa olevansa maailman ensimmäinen massahiihto, mutta se on perustettu vasta 1922, siis kauan Tervahiihdon jälkeen (*Ruotsalaisille on kyllä tästä kerrottu!*) Birkebeinerrennet Norjassa on vuodelta 1932. Mielenkiintoisia kuriositeetteina ovat sekä Vasaloppet että Birkebeinerrennet, jotka nojaavat ikivanhaan traditioon eli hiihtoretkeen, joka liittyi kuninkaan pelastamiseen. Birkebeinerin historiallinen syntytarina on 1200-luvulta, kun taas Vasaloppet liittyy 1500-luvun tapahtumiin. Siinä mielessä ne heijastavat hiihdon pitkää historiaa.

Suomessa massahiihdot olivat pitkään Tahko Pihkalan käynnistämää ns. kansanhiihtoja, joissa kerättiin hiihtosuorituksia paikkakunnittain. Niistä Tahkon hiihto säilyi pitkälle 1990-luvulle (ja Tahkon Kuutamohiihto löytyi Suomen Ladun ohjelmasta 2016). Kansanhiihto ulottui sitten jossain vaiheessa jopa pohjoismaisiin kilpailuihin asti, jotka nyt ovat taas täydellisesti kadonneet. Varsinaiset massahiihtotapahtumat olivat harvinaisia. Kyse oli pitkään hyvien hiihtäjien kilpailuista eikä niinkään ”tavallisten” hiihtäjien itsensä ylittämistä pitkillä matkoilla. Tämä muodostui ilmiöksi vasta 1970-luvulla. Finlandia-hiihto perustettiin 1974, ja siitä tuli 1980-luvulla maailman suurin massahiihto, jota titteliä nykyään pitää Vasaloppet.

Suomalaisjärjestäjät sortuivat Nokian tavoin jonkinlaiseen ylimielisyyteen ja hitaaseen reagoimiseen, kun luisteluhiihto löi itsensä läpi 1980-luvulla. Voi myös olla, että perisuomalaisella kateudella ja isäntämentaliteetilla oli jotain tekemistä Finlandian ongelmien kanssa, kun se jouduttiin siirtämään pelkästään Lahteen ja Salpausselän melko vaataviin hiihtomaastoihin. Keski-Euroopassa perustettiin myös 1970-luvulla massahiihtoja, ja nyt ne ovat erittäin laajalle levinnyt ilmiö, joskaan mistään suosion räjähdysmäisestä kasvusta ei voi puhua.

Miehet komeissa hiihtoasuissa poseeraavat Oulun Hiihdossa vuonna 1893.

Kyse on tietenkin myös infrastruktuurista: täytyy olla melko iso turistipaikka, jotta kaikki tulijat voidaan ottaa vastaan, lähtöalueen tulee olla varsin laaja jne. Täytyy kuitenkin sanoa, että huolimatta siitä, kuinka pieniä paikkoja Mora ja Sälen ovat, kuinka hiihto lähdön jälkeen ruuhkautuu pitkiksi ajoiksi ensimmäisessä mäessä, niin Vasaloppet on noussut suosioon ja pysynyt siinä, kun taas vaikkapa Finlandia-hiihto on nykyään melko pieni ja vaatimaton hiihtotapahtuma kilpailijoihin verrattuna. Marcialonga on myös aivan maksimirajoilla, mutta siellä on erittäin hieno tunnelma. Ainoa ikävä ja italialaisittain tyypillinen piirre on, ettei hiihtoon pysty osallistumaan ilman matkapakettia, sillä järjestäjät ovat antaneet hotelleille valtavan osanottajakiintiön ja vapaita numeroita on mitättömän vähän. Tosin Vasaloppet, joka on täysin avoin (yläraja päähiihdossa 15000), täytyi tänä vuonna neljässä minuutissa siitä, kun ilmoittautuminen alkoi. Massahiihdoilla ja kesäisillä maratonkilpailuilla on sama alkuperä: vaativien pitkäkestoisten urheiluharrastusten suosion lisääntyminen, koska kuntourheilusta ja kunnon ylläpitämisestä tuli muiden kuin varsinaisten urheilijoiden harrastus. Suomessa hiihto oli epäilemättä se laji, jossa aivan tavallisetkin ihmiset saattoivat hiihdellä omaksi ilokseen, kun vielä juokseminen ei ollut samalla tavalla jokamiehen puuhaa (kävely taas epäilemättä oli). Nykyään kävelylenkkeily on ylivoimaisesti suosituin, voimistelu ja pyöräily seuraavat perässä ja sitten tulee juoksu ja hiihto. Nuorten keskuudessa hiihto on menettänyt selvästi asemiaan, mutta on silti suurten harrastusten joukossa (Tilastokeskus ja UKK-instituutti) Omien havaintojeni mukaan massahiihtotapahtumissa keski-ikä on jotain 40 vuotta ja yli ja tietenkin juuri Worldloppet-hiihdoissa vielä korkeampi. Wordloppet Masterit ovatkin sitten jo melkoisen iäkästä porukkaa. Masterien kuningas, ranskansuomalainen Hannes Larsson, täytti tänä vuonna 87!

Nykyään massahiihtoja järjestetään lukuisilla paikkakunnilla ympäri maailmaa. Suomessa talven aikana hiihtoja on n. 100, suurimpina ja tunnetuimpina Finlandia, Pirkan hiihto, Pogostan hiihto ja Oulun Tervahiihto. Uusin on Ylläksen-Levin hiihto, joka järjestettiin ensimmäisen kerran keväällä 2016. Ruotsissa, Norjassa, Ranskassa, Saksassa, Puolassa ja Sveitsissä hiihtoja järjestetään suhteellisen paljon, mutta yleensä Worldloppet-hiihto on se isoin. Joissakin maissa se on myös melkein pä ainoa, kuten esimerkiksi Australiassa ja Uudessa-Seelannissa tai Kiinassa. Vasaloppet on vanhin Worldloppet-hiihto. Suomen Finlandia-hiihto on perustettu vasta 1974 eli se on kovin nuori Worldloppet-hiihtojenkin joukossa. Tämänkin takia on hiukan harmillista, että Oulun Tervahiihdosta ei tullut Suomen Worldloppet hiihtoa, silloinhan voisimme pröystäillä maailman vanhimmalla Worldloppet-hiihdolla!

Hannes Larsson kesyttää jääkarhua Longyearbyn museossa Huippuvuorilla.

Worldloppet organisaationa on perustettu 1978, Suomen Worldloppet Masters siis 1986. Worldloppet juhli 30-vuotista historiaansa 2008 julkaisemalla juhlakirjan. Siinäkin on lyhyt kuvaus hiihdon historiasta, jonka mukaan hiihto olisi keksitty Altain vuoristossa ja sieltä siirtynyt sitten Pohjois-Eurooppaan.

Hannes Larsson on suomalais-ranskalainen hiihtäjä, joka on hiihtänyt kaikkein eniten Worldloppet-hiihtoja ja hänellä on nyt 30 WL-Master-titteliä. Hän on myös kirjoittanut kokemuksistaan hienon kirjan Cross-country skiing around the world, jossa kerrotaan Worldloppetin alkuvaiheista sekä Worldloppet-hiihtäjien oman järjestön perustamisesta. Nythän on niin, että on olemassa toisaalta Worldloppet-organisaatio, joka huolehtii

hiihtojen järjestämisestä sekä hyväksymisestä Worldloppet-hiihdoiksi. Järjestön kanslia siirtyy tietyn väliajoin paikasta toiseen ja on tällä hetkellä Tartu Maratonin vastuulla. Tämä järjestö myös myöntää WL-passit ja huolehtii suoritusten tilastoinnista. Nykyään kaikki tuloluettelot on digitalisoitu, joten jokainen WL-suoritus jää todellakin muistiin.

Sitten on Worldloppet-hiihtäjien kansainvälinen järjestö (IAWLS), joka ei ole kovin iso jäsenmäärältään, mutta joka äskettäin on laatinut erinomaisen koosteen Worldloppet-hiihdoilta vaadittavista edellytyksistä (ks. IAWLS Race Charter) Itse Worldloppet-passin haltijoita on n. 10 000 ja Mastereita kaikkiaan yli 4500. Lopulta on sitten kunkin maan oma Worldloppet Masters -yhdistys, joista ainakin Suomen ja Ranskan yhdistykset ovat jo varsin perinteikkäitä, niin kuin tämäkin juhlakirja osoittaa. Ymmärtääkseni vain meillä, ranskalaisilla ja virolaisilla on oikein oma Worldloppet-hiihtoasu, mutta tämä varmasti muuttuu nopeasti.

Worldloppetin 30-vuotisjulkaisussa on mielenkiintoisia tilastoja vuoteen 2007 asti. Joissakin hiihdoissa osanottajamäärä saavutti huippunsa 1980-luvulla, kun taas jotkut hiihdot ovat pysyneet suurin piirtein samankokoisina tai kasvaneet voimakkaasti. Finlandia-hiihto romahti raskaimmin maksimiosanottajamäärästä, joka oli 14000, nykyisiin

Tämän jutun kirjoittaja J.P. Roos maaliin tulon jälkeen Otepäässä.

muutaman tuhannen hiihtäjän lukemiin. Vasaloppet ja Marcialonga taas ovat saavuttaneet maksimimäärän varsin kauan sitten ja säilyttäneet sitten osanottajat samalla tasolla sekä vielä lisänneet niitä lisätapahtumien avulla. Tietyille hiihdoille on tullut selvä suosikkiasema. On selvää, että Suomenkin tulisi kuulua tähän ryhmään, varsinkin ottaen huomioon, että meillä on väkimäärään nähden taatusti eniten WL-Mastereita. Jotain tarttis tehdä!

Lauri Järvinen Yhdeksän tarinaa Vaasahiihdosta 2012

Lauri Järvinen: Pauli Siitonen, maratonhiihdon legenda. Omakustanne 2013

Kade Kricko: China's Stone Age Skiers and History's Harsh Lessons, New York Times 17.4.2017

Hannes Larsson Cross-country skiing around the world. Kava-Pech 2011

Luistiko suksi kivikaudella? (25.10.2011) sivustolla Suuri joki. Muinaista asiaa Kokemäenjoen rannoilta. Tekijä Jari Hokkanen

Roland Huntford Two Planks and a Passion. The Dramatic history of skiing. Continuum 2011

William Frank: Everyone to skis! Skiing in Russia and the rise of Soviet biathlon. Taylor and Francis 2013

Markku Turunen Pitkä latu. Legenda suksesta. Maahenki 2015

Juha Valste: Neandertalin ihminen, kadonnut lajitoveri. SKS 2016

Maaailman ensimmäinen intialainen Masteri Sing Preetam saa kunniakirjan ja Masterikäädyt Argentiinan Ushuaia Loppetin avaustilaisuudessa Hannes Larssonilta elokuussa 2015. (Kuva Juha Toivonen)